

2023 – en oversigt over dansk kirkeliv

Af Kurt E. Larsen

Religion i Danmark

Statistik

Den kirkelige statistik viste som de foregående år en lille tilbagegang på de fleste områder. Folkekirken mistede 22.422 medlemmer i løbet af 2023, og medlemsprocenten faldt fra 72,1 pct. til 71,4 pct. Dette fald svarede til det gennemsnitlige fald i medlemsprocenten de seneste 10 år. Barnedåbsprocenten var stabil: 56 pct. af de fødte børn blev døbt inden for det første leveår. Konfirmationstallet var svagt faldende, idet 64 pct. af en årgang blev konfirmeret, mens andelen af unge, der blev døbt i forbindelse med deres konfirmation, var svagt stigende. Antallet af vielser var faldende, og det gjaldt også den andel af vielser, der foregik i kirkerne: 29 pct. Størst var folkekirkens andel ved begravelser, idet 80 pct. blev kirkeligt begravet, også dette dog en lille tilbagegang.

Bag tallene lå i nogen grad den demografiske udvikling. Den ældre generation var langt oftere etniske danske og folkekirkemedlemmer end den unge generation, der oftere var af anden etnisk herkomst og ikke medlemmer af folkekirken. Ved årets udgang udgjorde indvandrere og efterkommere 15,9 pct. af befolkningen, og blandt dem var kun 6,6 pct. medlemmer af folkekirken. Imidlertid meldte ikke færre end 14.422 sig ud af folkekirken, så tilbagegangen i medlemstal skyldtes mere et bevidst fravalg end demografi (www.fkuv.dk 12/2 2024).

Folkekirken egen hjemmeside valgte at se på de lyse sider i tallene: Folkekirken havde fortsat en meget stor kontaktflade, et voksende antal mennesker havde deltaget i kirkelige arrangementer i årets løb, folkekirken nød fortsat meget høj tillid i befolkningen og folk af dansk oprindelse havde en medlemsprocent på 83,5 pct. (www.folkekirken.dk 12/2 2024).

Bededagen afskaffet

Årets store sag var afskaffelsen af Store Bededag. Regeringen havde ved sin tiltrædelse i 2022 besluttet, at der skulle være en ekstra arbejdsdag, og det blev i januar klart, at det var Store Bededag, der skulle ofres. Flere gange i løbet af 1900-tallet har det været forsøgt at afskaffe dagen, senest i 2012, men denne gang lykkedes det. Regeringen begrundede det på lidt forskellige måder, dels med en ekstraordinær politisk situation med øgede forsvarsudgifter på grund af Ukrainekrigen, dels med behovet for at sikre velfærdssamfundet på langt sigt (*Morgenavisen Jyllandsposten* 10/1 og 14/1).

Planerne om afskaffelsen skabte stor modstand. Fagforeninger var imod afskaffelsen som et indgreb i den danske model, hvorfra arbejdsmarkedets parter selv aftalte løn- og arbejdsforhold. Folkekirken biskopper var markante røster i kampen for at beholde helligdagen og den folkekirkelige ordning. De mente, at regeringen nok skulle fastsætte antallet af fridage, mens helligdagene var et kirkeligt anliggende. På en helligdag var præsterne forpligtede på at holde gudstjenester, og hvis en helligdag skulle afskaffes, skulle der laves en ny alterbog (*Morgenavisen Jyllandsposten* 10/2). Biskopperne så det som et stærkt brud på folkekirkeordningen gennem 174 år, hvis ministeren – udenom biskopperne – indstillede en ny alterbog til

autorisation af dronningen (*Morgenavisen Jyllandsposten* 11/2). Biskop Thomas Reinholdt Rasmussen, Aalborg, skrev, at der måtte protesteres både for kirkens og statens skyld, for striden handlede også om, hvad en stat var, for staten skulle ikke skrive alterbøger, for derved blev den til en kirke, hvilket stred mod læren om de to regimenter (*Morgenavisen Jyllandsposten* 18/2). 'Det er imidlertid ikke regeringens ønske om at afskaffe en helligdag, der vækker min vrede. Det er regeringens handlemåde', skrev biskop Elof Westergaard, Ribe (*Morgenavisen Jyllandsposten* 19/2).

Fra næsten alle i kirken bakkede man biskopperne op, så den kirkelige enighed var nærmest historisk (*Kr. Dagblad* 4/2). Menighedsrådsforeningens formand, Søren Abildgaard, beklagede, at beslutningen om at afskaffe bededagen var truffet af regeringen uden dialog med folkekirkens parter og uden at involvere Folketinget. Det levede ikke op til forventningen om, at minister og regering i spørgsmål om kirkens indre anliggender inddrog relevante parter i folkekirken (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 2). Fra Danske Kirkers råd undrede generalsekretær Mads Christoffersen og næstformand Tonny Jacobsen sig over, at fjernelsen begrundedes økonomisk, for landet havde haft råd til at beholde bededagen i andre krisetider (*Udfordringen* 19/2). Tidligere kirkeminister Birthe Rønn Hornbech meldte sig i protest ud af sit gamle parti, Venstre, der som regeringsparti var med til at afskaffe helligdagen. Så langt gik andre tidligere Venstre-profiler ikke. Christian Mejdahl var dog også meget imod afskaffelsen, som han fandt overilet, og foreslog, at man i stedet afskaffede en af feriedagene (*Morgenavisen Jyllandsposten* 16/2). En anden tidl. kirkeminister, Bertel Haarder, havde intet imod afskaffelsen i sig selv, men havde dog foretrukket en

afskaffelse af 2. pinsedag i stedet (*Morgenavisen Jyllandsposten* 22/1).

Enkelte præster og teologer kunne godt leve med, at bededagen forsvandt. Det gjaldt f.eks. lektor emer. Carsten Bach-Nielsen, der fandt at bededagen ikke var blevet holdt i live, og revitaliseret, hvorfor man godt kunne vælge at afskaffe den og læse bededagens tekster den følgende søndag (*Morgenavisen Jyllandsposten* 21/1).

Hvorvidt kirkens alterbog, der rummede kirkeårets tekster, også skulle ændres, ville kirkeministeren i dialog med biskopperne om (*Kr. Dagblad* 11/1). Den svarfrist på tre uger, som biskopperne fik, var for kort til en sådan proces, og så blev arbejdet med alterbogen udsat, for der behøvede heller ikke være umiddelbar tidslig sammenhæng mellem afskaffelsen af bededag og revision af alterbogen (*Kr. Dagblad* 26/1).

Efter gældende praksis skulle en kirkeminister rådføre sig med Københavns biskop, når det gjaldt indrekirkelige anliggender. Hun spurgte biskop Peter Skov-Jakobsen, om det var foreneligt med evangelisk-luthersk kristendom at afskaffe bededagen (*Kr. Dagblad* 26/1), og til det kunne der kun svares ja, da mange andre evangelisk-lutherske kirker i verden klarede sig uden en bededag. Imidlertid tilføjede han, at selve afskaffelsen af en helligdag var et indgreb i ritual- og alterbogen, og dette var i modstrid med evangelisk-lutherske lære i den Augsburgske Bekendelses artikel 28 (*Kr. Dagblad* 2/2. 8/2). Den tolkning afviste ministeren dog med henvisning til en højesteretsdom fra 2017, ud fra hvilken der ikke fandtes indrekirkelige anliggender, som regeringen ikke havde ret til at regulere (*Kr. Dagblad* 10/1 og 8/2).

I arbejdet med det lovtekniske omkring afskaffelsen af Bededagen, så det undervejs ud til, at begrebet 'helligdag'

ville forsvinde fra lukkeloven og erstattes af 'lukkedage'. Indre Missions formand, Hans-Ole Bækgaard frygtede, at dette ville gøre det nemmere at fjerne flere helligdage i fremtiden (*Kr. Dagblad* 28/1). På baggrund af et indspil fra juraprofessor Lisbet Christoffersen ved en høring i Folketinget om sagen, stillede Dansk Folkeparti et ændringsforslag, der skulle fastholde begrebet helligdage i lukkeloven, og på dette punkt lyttede kirkeminister Louise Schack Elholm og regeringen til kritikken (*Kirke.dk* 30/1).

Store Bededag blev afskaffet som både helligdag og fri-dag, og dermed fastholdt man det danske princip om at helligdage også var fridage i samfundet. Der var blot blevet en mindre. Store Bededag blev afskaffet som en lukkedag i relation til lukkeloven og gjort til en almindelig arbejdsdag, idet flertalsregeringen stemte forslaget igen-nem med egne stemmer samt stemmerne fra det Radikale Venstre, mens den øvrige opposition stemte imod. Dog uden at ville sende forslaget til folkeafstemning, selvom der i befolkningen var stort flertal for bevarelsen af helligdagen. Som helligdag var Store Bededag en særlig dansk dag, der var indført ved en kongelig resolution i 1686 og som derfor ifølge ministeren også kunne afskaffes igen ved en ny kongelig resolution (*Kr. Dagblad* 10/1) – den kom 7. marts.

Biskopperne var efterfølgende meget utilfredse med afskaffelsen af bededagen og med hele forløbet og ville fortsat arbejde på afklaring af begrebet 'indre kirkelige anliggender' og de statsretslige konsekvenser heraf (*Kr. Dagblad* 25/4). Derfor arrangerede de en 'Konference om Stat og Folkekirke efter Bededagsprocessen 2023' i april 2024 (www.folkekirken.dk – referat fra bispemødet i oktober).

Årets Store Bededag blev den sidste af slagsen. Provst Søren Isak Nolsøe, Høje Taastrup Provsti, fik den idé at arbejde for at fylde kirkerne ved den lejlighed (*Præsten* 243f). Fra og med 2025 ville præster ikke være forpligtet på at holde gudstjeneste fjerde fredag efter påske. De kunne så vælge at holde en (fyr)aftensgudstjeneste på dagen alligevel, ligesom der i forvejen holdtes gudstjenester ved forskellige anledninger. Biskop Elob Westergaard, håbede, at man fremover kunne gøre bededag til en stor kirkelig højtid, for der var brug for en dag til at reflektere over, at vi lever i en skrøbelig verden (*Morgenavisen Jyllandsposten* 6/5). Sognepræst Mette Bock, tidligere kirkeminister, skrev, at bededag nok skulle overleve 'hvis vi ellers vil det ude i sognene. Store bededag er død. Store Bededag længe leve. Amen' (*Morgenavisen Jyllandsposten* 19/2).

Koranaftbrænding og Koranlov

Tidligt på året skrev Birthe Rønn Hornbech i en bog, at hun gik ind for en blasfemilov. Hun forstod ikke, at Folkettinget i 2017 i en tid med voksende antisemitisme havde afskaffet en lov, der havde været anvendt til at straffe antisemitisk propaganda og opildnelse af hader mod jøder (*Danske Jøder 400 år. Set med andre øjne*, red. Henri Goldstein, Gads forlag, 76f). Snart blev den debat meget aktuel. I sommerens løb blev der systematisk afbrændt koraner foran udenlandske ambassader i København, hvilket var en udenrigspolitisk belastning i forhold til muslimske lande og det skabte frygt for terror og en ny Muhammed-krise (*Morgenavisen Jyllandsposten* 8/12). Regeringen brugte Danmarks sikkerhedspolitiske og udenrigspolitiske interesser som argument for at gøre koranaftbrændinger ulovlige. Regeringen tog afstand fra 'disse

dybt krænkende og hensynsløse handlinger fra nogle få personer' og ville skaffe mulighed for at forbyde dem inden for rammerne af den grundlovssikrede ytringsfrihed (*Morgenavisen Jyllandsposten* 31/7). I daglig tale brugte man udtrykket 'Koranloven' om regeringens lovforslag imod 'utilbørlig behandling af en genstand med væsentlig betydning for et trossamfund'.

'Koranloven' førte til en kraftig debat om ytringsfriheden, som kritikerne fandt indskrænket derved. Regeringen blev også beskyldt for at lade sig styre af frygt for volds-mænd og autoritære regimer. Var blasfemiloven ikke netop blevet afskaffet i 2017 for at værne om ytringsfriheden? Frederik Stjernfelt fandt lovforslaget udtryk for en ny og strammere blasfemilov, for nu måtte man end ikke foretage utilbørlig behandling af en 'genstand' i kunstnerisk øjemed (*Weekendavisen* 1/9).

Fra grundtvigsk side var man gennemgående imod (*Kr. Dagblad* 3/8). I højskoleverdenen, hvis kerneideal historisk set har været frihed, var man overvejende kritisk over for lovforslaget. Kim Røge fra Højskolen Snoghøj, mente, at det ville have løst problemet, hvis man ikke havde afskaffet blasfemiparagraffen, og han var nervøs for lovens konsekvenser for scenekunstnere. Også Karin Friis fra Nørgaards Højskole var som kunsthistoriker bange for, at loven kunne indskrænke den kunstneriske frihed. Flere gav udtryk for en skelnen mellem ytringsfrihed og retten til at håne andre mennesker og deres tro og livssyn (*Højskolebladet*, nr. 7).

Teologiprofessor emer. Svend Andersen så heller ikke et afbrændingsforbud som en indskrænkning af ytringsfriheden, for ytringsfrihed kunne godt forenes med, at man forbød hærværk, der forstyrrede den offentlige orden. At

tillade afbrænding var ikke åndsfrihed, men åndsforsnotethed (*Morgenavisen Jyllandsposten* 1/8).

Biskopperne så ikke ens på 'koranloven' (*Kr. Dagblad* 11/8). Den nyvalgte Odense-biskop Mads Davidsen tog kraftigt afstand fra koranaftændingerne: Balancen mellem religionsfrihedens tolerance overfor andre trossamfund og retten til frit at kunne ytre sig og kritisere andre religioner var overskredet, når man afbrændte koranen foran andre landes ambassader, for det var en destruktiv handling, der dækkede over, at man ikke ville have muslimer i Danmark. Han fandt, at der skulle være frihed i landet til at omtale og kritisere alle religioner, men afbrænding af bøger var en ren destruktiv holdning, som var at gå over grænsen (www.fyensstift.dk). Biskop Peter Birch, Helsingør, bakkede helt op om regeringens intention og formål (*Kr. Dagblad* 26/9). Thomas Reinholdt Rasmussen fandt som andre biskopper lovforslaget unødvendigt, og han var også principielt kritisk overfor det ud fra tanken om kristendom som grundlæggende religionskritisk. Kirken havde ikke 'religiøse genstande', men kun ordet, der forkyndtes, var helligt, og derfor var ytringsfrihed så vigtig. Han fandt personligt koranaftændingerne tåbelige, primitive og afstumpede, men hvorfor skulle der ikke være plads til at ytre sig på denne måde, når de nu ikke voldte nogen skade på liv og lemmer? (*Morgenavisen Jyllandsposten* 30/8). Også landets præster så forskelligt på sagen. En undersøgelse viste, at 47 pct. var imod, mens 40 pct. gik ind for en sådan lov (*Kr. Dagblad* 13/10).

Den såkaldte 'Koranlov', der ikke specifikt nævnte Koranen, blev vedtaget i Folketinget 7. december med 94 stemmer (Regeringens og det Radikale Venstres), mens oppositionens 77 stemmer var imod (www.ft.dk). Den endte med at blive placeret i straffelovens kapitel 12, der

handler om 'Forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed'. Dermed var det tilsigtet, at bestemmelsen sigtede på udenrigspolitiske og sikkerhedspolitiske hensyn, mente Lisbet Christoffersen (*kirke.dk* 9/1 2024). 'Koranloven' havde form af en tilføjelse til §110e og efter opblødninger undervejs i debatten hed den endelige ordlyd: 'På samme måde straffes den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds gør sig skyldig i utilbørlig behandling af et skrift, der har væsentlig religiøs betydning for et anerkendt trossamfund, eller en genstand, der fremstår som et sådant skrift.'

Generalsekretær Johannes Baun fra Bibelselskabet fandt religiøs frihed truet mange steder i verden, ikke mindst i Mellemøsten og Nordafrika, og fra Korankrisen havde han lært, at de 57 muslimske lande, samlet i Organisationen for Islamisk Samarbejde, var noget mere nøjeregående med den alleryderste decimal i de danske frihedsrettigheder, end de var på manglen på fundamentale frihedsrettigheder hos sig selv (*Morgenavisen Jyllandsposten* 16/12).

Gudstjeneste for Ukraine

I det danske samfund var der nærmest enstemmig opbakning til det ukrainske folk, der var blevet angrebet af nabolandet Rusland. På årsdagen ønskede Folketinget at lade afholde en gudstjeneste, og man overlod det til Holmens kirke at arrangere denne. Med taler af statsminister Mette Frederiksen og Folketingets formand Søren Gade, med afsyngelse af den ukrainske nationalmelodi og med en prædiken af den lokale provst Birgitte Kvist Poulsen, der bl.a. talte om 'en kynisk despots magtbegær', var der ingen tvivl om den fulde støtte til Ukraine (*Kr. Dagblad* 25/2). Selvom man også bad for ofrene på begge sider,

blev arrangementet alligevel kritiseret for at have politiseret kirken, fx af den tidl. rektor på FUV, Hans Vium Mikelsen. Han så selve afholdelsen af gudstjenesten som endnu et tegn på, at staten så folkekirken som en styrelse under staten, og selvom han ikke var uenig i, at man skulle støtte Ukraines sag, havde man med gudstjenesten spændt folkekirken for en politisk vogn, for i kirken skulle det anfægtende i en krig altid fastholdes og man skulle ikke give en krig religiøs legitimitet (*Kr. Dagblad* 7/3) og sognepræst Katrine Winkel Holm mente, at folkekirken havde prostitueret sig selv politisk ved denne religiøse legitimering af vores krigsindsats (*Tidehverv*, nr. 4).

Ikke tvangsoversætte

På et bestemt religionspolitisk område har politikerne lyttet til indvendinger. Tilbage i 2020 fremkom regeringen med et forslag om, at prædikener ved de forskellige trosamfunds gudstjenester i danske kirker, moskeer, synagoger og buddhisttempler skulle oversættes til dansk, hvis der var tale om en prædiken på et andet sprog end dansk. Der fremkom mange protester mod forslaget, også internationalt, fx fra det Lutherske Verdensforbund. Biskopperne gik samlet imod oversættelseskravet, og modstanderne fandt generelt forslaget dyrt, besværligt og et brud på religionsfriheden. Forslaget er aldrig blevet fremsat og det virkede til at være helt skrinlagt, for det indgik ikke i regeringsgrundlaget, og kirkeministeren ville ikke gå videre med det (*Morgenavisen Jyllandsposten* 17/2).

Folkekirkens ydre rammer

To kirkeministre

Der nåede at være to kirkeministre i 2023. Louise Schack Elholm tiltrådte sidst på året 2022, og med hende fik kirken en minister, der var stolt af at være kristen, fordi den kristne tro 'er en kærlig og gavnlig tro' og som i arbejdet som kirkeminister kunne trække på sit forhold til kirken, hvor hun deltog i mange arrangementer, om end ikke så tit ved den almindelige højmesse (*Impuls* nr. 9. *Menighedsrådenes Blad*, nr. 3). Hun var minister for både kirken, landdistrikterne og nordisk samarbejde. Det så hun som meningsfyldt, for i nogle landdistrikterne var folkekirken den sidste tilbageværende institution og kunne således være et samlingssted for både kultur og kirkeliv, så børnefamilier og andre fik lyst til at bosætte sig der (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 3). At kirken kunne spille en sådan rolle på landet i praksis, talte Mads Davidsen varmt om ud fra egen erfaring: Han havde set, hvordan kirken i et lille samfund blev et sted, hvor fællesskabet foldede sig ud, og derfor var han ikke nervøs for folkekirkens fremtid (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 5).

I den voksende debat om eventuel lukning af enkelte kirkebygninger i tyndt befolkede områder, kunne det siges at give god mening med en minister, der ud fra sine resortområder ikke bare skulle tænke på folkekirkens økonomi, men også på landdistrikternes fremtid. Imidlertid kom det til at præge Louise Schack Elholm tid som kirkeminister, at hun blev den, der – mod en næsten samlet kirkelighed – kom til at gennemføre den afskaffelse af Store Bededag, som regeringen allerede på forhånd havde besluttet. Hun fik mindre end et år på posten.

Ny minister for kirken blev i november den 34-årige Morten Dahlin, ligeledes fra Venstre. Han fik som den første minister nogensinde titlen: 'Minister for byer og landdistrikter, kirkeminister og minister for nordisk samarbejde'. Når det gjaldt landdistrikterne, kunne ministeren bygge videre på det arbejde, som Louise Schack Elholm allerede havde iværksat som minister for landdistrikterne, mens det var en ny udfordring at få også kirken og 'byer' tænkt sammen.

Morten Dahlin trådte imidlertid fra første færd frem med en anden dagsorden, der var langt fra det internt kirkelige. Han udtalte, at han som minister ville modarbejde religiøs ekstremisme, som fx at oprette shariaråd i Danmark og fastholde kvinder i undertrykkende ægteskaber (*Morgenavisen Jyllandsposten* 24/11). Lektor emer. Hans Raun Iversen bad ham passe sit arbejde og få ekspederet bunkerne af sager i kirkeministeriet i stedet for at være et tågehorn (*Morgenavisen Jyllandsposten* 24/11) Ungdomspræst Julie Kajgaard mente ikke, at det hjalp mennesker ud af de skadelige fællesskaber at dæmonisere et mindretal. og at ministeren hellere skulle bruge sin platform til at tale de religiøse fællesskabers styrker frem (*Morgenavisen Jyllandsposten* 25/11).

Morten Dahlin kaldte Danmark et kristent land, og fandt at lande, bygget på et kristent fundament, var bedst, tryggest og friest at leve i og med bedst plads til fredelig sameksistens. Han ville som minister bruge kræfter mod den religiøse ekstremisme, som han fandt eksempler på i det muslimske miljø i Danmark. Kampen mod åbenlyst jødehad og indførelse af Sharia-zoner kunne godt føres uden at politisere folkekirken og samtidigt med, at han passede godt på folkekirken, dens institutioner og dens indre liv (*Morgenavisen Jyllandsposten* 2/12). Selv havde

han meldt sig ud af folkekirken i sin pure ungdom, men meldt sig ind igen som 23-årig. Han var ikke nogen flittig kirkegænger, men planlagde at blive det mere. I forbindelse med et dødsfald havde han set, hvad kirken positivt kunne bidrage med (*Kr. Dagblad* 6/12).

Fritagelse for ligestilling

75-året for de første kvindelige præsters ordination blev fejret med en række arrangementer og bogudgivelser. Hertil hørte bogen *Guds Ord i kvindemund*, redigeret af tidl. universitetslektor Else Marie Wiberg Pedersen. Årets store nye Grundtvig-biografi af Edward Broadbridge og Hans Raun Iversen (*Grundtvig, Biografi og breve*, 568 sider) kom også til at høre til her, eftersom Grundtvigs kvindesyn og betydningen heraf for den danske kirke havde en fremtrædende placering i bogen.

I årets løb besluttedes det at fjerne den paragraf i ligebehandlingsloven fra 1978, der gjorde det muligt for et menighedsråd ved en præsteansættelse at forbigå ansøgere alene med den begrundelse, at de var kvinder, hvis menighedsrådet af teologiske grunde var imod ordningen med kvindelige præster. Denne undtagelse havde der været meget stille omkring, men da opmærksomheden henledtes på den i 2022, gik biskopperne ind for at fjerne den, da den alligevel ingen praktisk betydning havde. Formanden for Grundtvigsk Forum, Kirsten Andersen, var imod undtagelsesparagraffen som overflødig og skadelig (*Kr. Dagblad* 6/5), mens Indre Mission og Luthersk Mission ønskede at beholde paragraffen for at sikre frihedsordninger i folkekirken og menighedens kaldsret (*Kr. Dagblad* 6/5 og 6/12). Måske lidt overraskende talte flere kvindelige debattører for at bevare undtagelsesparagraffen, såsom sognepræst Marie Høgh, der fandt paragraffen indført for

at sikre frihed og rummelighed i folkekirken, og uden åndsfrihed blev folkekirken en elitær biks med én embedsforståelse, én måde at læse Bibelen på og én teologisk retning, der ikke afspejlede folket (*Morgenavisen Jyllandsposten* 20/5).

Længe tøvede kirkeminister Louise Schack Elholm med at fjerne paragraffen, idet hun ville lytte til alle retninger i folkekirken og tage hensyn til mindretallene (*Impuls* nr. 5). I november meldte hun ud, at den skulle fjernes, for det at lægge vægt på køn var ikke i overensstemmelse med en tidssvarende folkekirke, og da undtagelsesparagraffen havde mere symbolsk end praktisk betydning, fandt hun ikke, at regeringen derved gik på kompromis med folkekirkens selvbestemmelse, rummelighed og særlige status (*Morgenavisen Jyllandsposten* 12/11). Bekendtgørelsen, der afskaffede undtagelsen, gjaldt kun i folkekirken, og ved præsteansættelser i folkekirken måtte menighedsråd fortsat vælge den ansøger, der ud fra en helhedsvurdering passede bedst til sognet.

I øvrigt viste tal, at i 2023 var 59 pct. af folkekirkens præster kvinder, mens kønsfordelingen hos teologistuderende var nogenlunde fifty-fifty (www.fkuv.dk – 'Præster i folkekirken 2023 – tal og tendenser').

Sexlov

Tidligere års sager om seksuelle krænkelser førte til en ny lov, der forbød ikke bare præster, men alle 'religiøse ledere' at udnytte en religiøs afhængighed med henblik på at skaffe sig samleje. Den gamle paragraf 220 i straffeloven lød: 'Den, som ved groft misbrug af en persons arbejdsmæssige, økonomiske eller behandlings- eller plejemæssige afhængighed skaffer sig samleje med den pågældende, straffes med fængsel indtil 1 år eller, såfremt

forholdet er begået over for en person under 18 år, med fængsel indtil 4 år.' Paragraffen fik et nyt stk. 2 tilføjet: 'På tilsvarende vis straffes en religiøs leder, som groft misbruger et mellem den religiøse leder og et medlem af denes menighed bestående afhængighedsforhold til at skaffe sig samleje med medlemmet' (www.retsinformation.dk). Hermed blev kirkeligt ansatte underlagt samme regler som fx psykologer – og skrappe end 'politiske ledere'. Forslaget blev vedtaget i Folketinget uden en eneste stemme imod. Præsteforeningen var tilfreds med loven, mens sognepræst Christian Roar Pedersen, havde ønsket en strammere lov med en mere præcis formulering af begrebet 'afhængighedsforhold' (*Morgenavisen Jyllandsposten* 26/5).

Nedlukning af kirker

Der begynder at blive talt mere om nedlukning af kirker. Når kirkebygningerne ligger med få kilometers mellemrum, i områder med lavt og faldende folketal, var det så ikke rimeligt at tage enkelte kirker ud af brug eller simpelthen rive dem ned? Det var en debat, der bl.a. foregik på Lolland, hvor der var mange gamle kirker og et vigende befolkningsgrundlag. Her luftede et lokalt menighedsråd og provst den idé at nedlægge en kirke, Herredskirke ved Nakskov, hvor en meget dyr tagreparation ventede ved en kirke, der i forvejen kun sjældent blev brugt til gudstjenester og kirkelige handlinger, og hvor der også var ganske kort afstand til andre kirker (*Kr. Dagblad* 11/9 og 12/9).

Biskop Marianne Gaarden, Lolland-Falster, havde haft studieorlov til at arbejde med hele problematikken, også ud fra et fællesnordisk perspektiv, for i de andre nordiske lande var problemerne kun større på grund af landenes geografiske udstrækning. Ud af arbejdet kom en bog med mange data og overvejelser om kirken og urbaniseringen:

Folketallet steg samlet set men faldt i landdistrikter og i byer under 1000 indbyggere. Det areal, som en landmand kunne passe i 2023, skulle der 33 landmænd til for 50 år siden. Der fødtes færre børn alle steder i landet, på nær i København. Mens der i det store og velbeslåede Helsingør Stift var 4.033 medlemmer pr. kirke, var der i Lolland-Falster Stift kun 735 medlemmer pr. kirke. Det betød en variation af kirkeskatten fra 0,4 pct. til 1,4 pct. ud over landet, og udligningsordningen, der skulle afbøde forskellene, var længe ikke blevet justeret ind efter de demografiske forskydninger. Dette havde nogle steder ført til dannelse af storpastorater, som rummede nogle fordele, men som også erfaringsmæssigt led under at have mindre sammenhængskraft og var dårligere fungerende (*Urbaniseringens konsekvenser for folkekirken*, udgivet af Lolland-Falsters Stift).

At ændre på folkekirkens strukturer var netop i den danske folkekirkelige ordning en vanskelig proces, fordi der var mange interessenter og ingen national ledelse. Hvis der skulle ansættes proceskonsulenter hertil, som det er sket i andre nordiske lande, ville det let betyde, at der bliver endnu længere til en præst i landets såkaldte udkanter. Et pilotprojekt var igangsat, hvor Lolland-Falster Stift og andre stifter drøftede mulighederne for en økonomisk prioritering af kirkens udgifter på landet og var i dialog med Nationalmuseet om en fremtidig vedligeholdelsesplan for kirkebygningerne.

Kirkefondet afholdt i november en konference om *Kirke på nye vilkår*, hvor Jais Poulsen fra FUV kaldte den dyre og tvungne vedligeholdelse af de middelalderlige kirker for kvælende for det kirkelige liv i de små sogne, og Søren Fibiger Olesen, medarbejder i Indre Mission, foreslog ligefrem en folkebevægelse *imod* bevarelse af alle

middelalderkirker (*Impuls* nr. 23). Sognepræst Nana Hauge var træt af debatten og ville gå en helt anden vej: 'Man kunne starte, i en periode i det mindste, med at bede i alle kirker hver dag. Det kan selv travle præster godt få tid til, og de vil helt sikkert have godt af det. Så bliver kirkerne tilmed brugt og dermed er vi ude over den evindelige diskussion om de tomme kirker. Start der.' (*Nyt Babel*, nr. 32, marts 2023).

Det er i Danmark dog altid stærkt omstridt at tale om at nedlægge kirker, tage kirker ud af brug eller at gøre dem til genstand for 'differentieret vedligeholdelse', fordi kirkelige interesser støder sammen med museale hensyn og meget forskellige lokale følelser. Marianne Gaarden henviste i den forbindelse til en undersøgelse, der viste, at 58 pct. af medlemmerne af folkekirken angiver at være medlemmer bl.a. for at være med til at værne om kirken som kulturarv (*Kr. Dagblad* 6/2).

Folkekirkens indre linjer

Aktiv dødshjælp

På årets folkemøde på Bornholm erklærede statsminister Mette Frederiksen sin personlige støtte til tanken om indførelsen af aktiv dødshjælp, og hun ønskede debat herom i de politiske partier. Straks gik lægeforeningens formand ud med en melding om, at denne forening var imod tanken om aktiv dødshjælp (*Weekendavisen* 7/7). Det standpunkt fastholdt Lægeforeningen også i den efterfølgende debat, ligesom et stort flertal i Etisk Råd fortsat var imod (www.ugeskriftet.dk).

Biskopperne gik samlet imod aktiv dødshjælp. De frygtede, at en legalisering af dødshjælp ville føre til en forråelse af såvel menneskesyn som samfundssyn, og mente, at

der var afgørende forskel på at have et samfund, der ville bistå mennesker i fortvivelse og sygdom med trøst og støtte og smertelindring, og et samfund, der ville bistå lidende mennesker med at tage livet fra dem (www.folkekirken.dk 27/10).

Fra kirkelige kredse lød der flest advarende røster. Ved en undersøgelse blandt Danmarks præster, var 90 pct. af dem, der svarede, imod aktiv dødshjælp – mens 3 af fire i befolkningen gik ind for det (*Kr. Dagblad* 4/10). Organisationen 'Forum for Værdig Pleje og Omsorg' (tidligere Kristelig Sygeplejeforening) var imod aktiv dødshjælp og lavede en række anbefalinger, der fik opbakning fra bl.a. Menighedsplejerne og Kristelig Handicapforening: Danmark måtte gerne være et land, der lå i top med hensyn til at vise handicappede og psykisk syge og døende, at de var værd at bruge tid, omsorg og omkostninger på (*Kr. Dagblad* 28/11). Fra Indre Mission kaldte Hans-Ole Bækgaard aktiv dødshjælp for en 'suspendering af det kristne mennesskesyn' og talte for bedre oplysning de mange eksisterende palliative muligheder (*Politiken* 7/10. *Impuls* nr. 16) Hos de grundtvigske var styrelsen i Grundtvigsk Forum imod at anbefale aktiv dødshjælp (*Kr. Dagblad* 30/10). Sogne- og hospicepræst Bente Bramming frygtede en tilstand som i Canada, hvor aktiv dødshjælp blev tilbudt som løsning på mentale lidelser. Hun lagde i stedet vægt på den palliative behandling som vejen til at dø med værdighed, men i lande med aktiv dødshjælp udviklede man netop ikke den palliative indsats (*Morgenavisen Jyllandsposten* 16/10).

Regeringen nedsatte et eget 'Udvalg for en mere værdig død', der skulle afgive rapport om emnet. Som formand valgtes sognepræst Kathrine Lilleør. Kritikere mente, at det hang sammen med, at hun allerede havde udtalt sig positivt for aktiv dødshjælp (*Kr. Dagblad* 16/9 og 20/9).

Selv afviste hun at have udtalt sig for dødshjælp, for hun havde kun opgivet at være imod det og havde erklæret sig åben for en debat herom (*Kr. Dagblad* 17/3 og 18/10).

Bispevalg i Odense

Ved bispevalgets første runde i Fyens Stift fik John Pretzmark Ramskov 73 stemmer, Jørgen Samsing Bendixen 204, Dorte Tofte-Hansen 407 og Mads Davidsen 538 stemmer. Der skulle således en ny valgrunde til, og i anden runde blev Mads Davidsen valgt med 688 stemmer, mens Dorte Tofte-Hansen fik 492 (*Kr. Dagblad* 26/1 og 2/3). Den nye biskop var forholdsvis ung, 47 år, og havde været præst i stiftet fra 2007-2018 og havde fortsat haft bopæl i det fynske, mens han siden 2018 havde været studielektor ved Pastorseminarieuddannelsen i København. Han præsenterede sig i valgkampen som en, der selv havde fundet tilbage til troen og kirken som ung gennem erkendelsen af ikke at være og ikke at skulle være perfekt. Som ikke-perfekt havde han brug for at lytte og lære, og det ville han udnytte til at samle stiftet om i fællesskab at være kirke på en ny måde (*Kr. Dagblad* 7/1). Han kaldte sig efter valget for inspireret af det grundtvigske i den henseende, at kirken skulle være en integreret del af det lokale liv. At fremme et godt arbejdsmiljø i folkekirken var en prioritet for ham, for han var klar over, at der var problemer flere steder, og han havde også selv haft et dårligt arbejdsmiljø inde på livet i et af de sogne, hvor han har virket som præst. Han havde dog ingen opskrifter på, hvordan et godt arbejdsmiljø kunne sikres, ud over at samtale og dialog var vigtigt (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 5).

Ny bibeloversættelse planlagt

Det blev besluttet, at Bibelselskabet skulle arbejdes frem imod en ny autoriseret danske bibeloversættelse, og en stor bevilling fra en A. P. Møller-fond hjalp projektet det første stykke på vej. Generalsekretær Johannes Baun, Bibelselskabet, argumenterede med at man måtte forny udtrykkene for at bevare meningen – eksempelvis betød ordet 'spotte' for unge mennesker noget ganske andet end i 1992, mens ordet 'udadlelig' var på vej helt ud af sproget (*Politiken* 29/1). Målet var, at oversættelsen skulle udkomme i 2036 i anledning af 500-året for den danske reformation.

Skulle den danske tradition med en fælles autoriseret oversættelse, der brugtes i hvert fald ved kirkens gudstjenester, men også i mange andre sammenhænge, fortsættes, måtte en ny oversættelse til. Der har altid eksisteret private oversættelser ved siden af den autoriserede og de sidste generationer har der tillige eksisteret mere populariserende oversættelser, der primært har sigtet på at formidle Bibels budskab i et letflydende og forståeligt sprog. Bibelselskabet havde selv udgivet en sådan uautoriseret udgave, *Bibelen 2020*, der havde vundet indpas i mange kirker. En undersøgelse fra FUV viste, at en tredjedel af præsterne i den danske folkekirke lejlighedsvis benyttede *Bibelen 2020* til tekstlæsning i højmesse, fremfor den autoriserede bibeloversættelse fra 1992 forekom mange præster sprogligt gammeldags og fremmed, omend også højtidelig og genkendelig.

Oversættelsen *Bibelen 2020* fandt de derimod sprogligt moderne og tilgængelig, men til gengæld uden sproglige dybder og nuancer (FUV: *Det levende ord i nye tider. Styrker og udfordringer i anvendelsen af den autoriserede bibeloversættelse fra 1992 og Bibelen 2020 i gudstjene-*

sten v. Jonas Midtgaard Hedelund). Det tydede altså på, at behovet for en ny autoriseret oversættelse var der. Generalsekretær Johannes Baun fra Bibelselskabet så for sig, at det ville kræve en bred gruppe af medarbejdere, der skulle finde de rette balancer i henseende til hermeneutik, sprogvidenskab og teologi (*Kr. Dagblad* 4/2). Teologiprofessor Nicolai Winther-Nielsen fra Dansk Bibel Institut mente, at brug af ny teknologi og Kunstig Intelligens (ChatGPT blev årets ord!) ville kunne sikre en god løbende proces i oversættelsesarbejdet (*Kr. Dagblad* 31/10). Foreløbigt fik Bibelselskabet nedsat en chefredaktion på seks personer, der skulle beskrive de principper, som senere skulle lede oversætternes praktiske arbejde (*Kr. Dagblad* 8/12).

Præstemangel

Ofte måtte præsteembeder i folkekirken genopslås, fordi der ingen eller ingen egnede ansøgere var. Det forekom især i Jylland, udenfor Aarhus Stift. Haderslev Stift var i en ikke ønskværdig position som topscorer, for her blev over 20 pct. af embederne genopslået. Det viste en grundig rapport fra FUV (*Præster i folkekirken 2023 – Tal og tendenser*, www.fkuv.dk). Den viste også, at der fremover ville blive en voksende ubalance mellem tallet på nyuddannede præster og præster, der pensioneredes, så præstemangelen måtte forventes at vokse. Rapporten viste, at der de senere år var uddannet 71 teologiske bachelorer og 71 teologiske kandidater årligt. Ikke alle kandidater blev præster efterfølgende, for der var en ledighed på ca. 20 pct. af uddannede teologer – et arbejdsløshedstal, der svarede til humanisternes ledighed, men var højere end gennemsnittet for folk med en videregående uddannelse. Rapporten forklarede ikke det paradoksale i den høje arbejdsløshed i en tid med præstemangel, men for at blive folkekirkepræst skulle

en teologisk kandidat jo være medlem af folkekirken, kaldes af et menighedsråd – og først og fremmest ansøge om at blive det.

På grund af arbejdsløsheden var teologistudiet også udsat for en skrap dimensionering, så der i årene 2023-2026 kun måtte optages 19 på kandidatstudiet i teologi på Aarhus Universitet og 36 på Københavns Universitet, og en samlet årlig produktion af 55 teologiske kandidater var slet ikke nok til at matche den naturlige afgang, så der ville i stigende grad blive brug for andre adgangsveje til præstegerningen end den klassiske vej via en teologisk kandidateksamen. Under den stigende præstemangel fik nogle adgang til at blive præster efter adgangslovens §2, ifølge hvilken kirkeministeren 'i særlige tilfælde« kunne give en person ret til at søge præstestilling, hvis den pågældende, der skulle være over 35 år, 'i fremtrædende grad har vist sig i besiddelse af egenskaber, der har væsentlig betydning for varetagelse af præstestilling'. Disse særlige tilfælde var ikke så sjældne endda, for ad den vej havde 12 (19 pct. af alle) fået adgang til pastoralseminariet i 2021 og 8 (10 pct. af alle) i 2022. Større håb til løsning af præstemangelen var der sat til §1a-ordningen fra 2020, hvorudfra folk med en anden akademisk uddannelse på kandidatniveau kunne få lavet 'et af kirkeministeren individuelt sammensat teologisk efteruddannelsesforløb på baggrund af ansøgerens forudgående kompetencer og kvalifikationer', for at blive kvalificeret til at søge præsteembede. Den ordning havde der været en endog meget stor interesse for. I årene 2021-2023 havde hele 522 fået lavet en sådan undervisningsplan. Dette burde så betyde en betydelig tilstrømning af nye præster de kommende år. Imidlertid skulle §1a-studerende tage deres fag på universiteternes 'tomme pladser', og det var i praksis en flaskehals, som

reducerede mulighederne. I 2022 nåede den første '1a-er' gennem Pastorseminariet. Når flere blev præster ad de to nævnte alternative veje, betød det også, at præster blev forholdsvis ældre ved ordinationen. Den unge præst i 20'erne blev et lidt sjældnere syn, mens flere blev præster med en bred livs- og erhvervserfaring. Det mærkedes ved, at 26 pct. af deltagerne på Pastorseminariet i 2022 var over 50 år. Dette ville så betyde et behov for yderligere vækst i præsterekutteringen, da de modne, nyuddannede præster i sagens natur ville få ret få år i embede.

Rapporten fra FUV, som der her er refereret fra, handlede kun om de to teologiske uddannelser på Aarhus og Københavns Universiteter, mens teologiske bachelorer, der havde taget en norsk bachelorgrad via de to private uddannelsesinstitutioner Menighedsfakultetet og Dansk Bibel Institut, ikke var medregnede. Som noget nyt fra 2023 blev studerende på Menighedsfakultetet i Aarhus indskrevet på Aarhus Universitet, og ville dermed fremover indgå i statistikken herfra, idet de så ville gøre brug af den i universitetsloven gældende mulighed for at tage nogle fag ved en udenlandsk institution og få merit for disse. Dermed ville de ikke længere rammes af dimensioneringsloftet, idet de med en bachelorgrad fra Aarhus Universitet ville have retskrav på at tage en kandidatuddannelse dér. Derfor måtte man forvente, at Menighedsfakultetets studerende hurtigere og enklere end tidligere ville kunne blive cand. theol.'er.

I 2023 blev den første præst ansat efter §1a (*Kr. Dagblad* 4/4). Præsteforeningen opfordrede til forhandlinger mellem kirkeministeriet som arbejdsgiver, regeringen som beslutningstager vedr. uddannelsespladser og Præsteforeningen som faglig organisation for at få gjort noget ved præstemangelen, og selv foreslog Præsteforeningen en

pulje på 20 millioner kroner årligt til rekruttering og fastholdelse af præster, samt løn til de studerende på Pastorseminariet (*Præsten* 83f.197). På Aarhus Universitet afholdtes i september et 'teologisk topmøde' hvor teologistuderende mødte biskopper og andre repræsentanter fra folkekirken for at blive klogere på, hvad der skal til for at teologistuderende vil vælge at søge præsteembede i folkekirken (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 9). Præstemangelen var en tikkende bombe under folkekirken, skrev præsteforeningens formand Pernille Vigsø Bagge og Thomas Reinholdt Rasmussen og de foreslog bl.a. at sikre større optag på teologistudiet og en mere smidig adgang til §1a-ordningen (*Morgenavisen Jyllandsposten* 3/10).

Mennesker med demens

Blandt de mindre opsigtsvækkende – men ikke dermed nødvendigvis mindre vigtige – ting i årets kirkeliv var en øget opmærksomhed omkring mennesker med demens. Flere og flere familier oplevede, at familiemedlemmer rammes af denne sygdom, der også rammer de pårørende på en særlig måde, og der blev gjort en målrettet kirkelig indsats på området. Sognepræst Lillian Jordan Nielsen, der tidligere havde skrevet bogen *'På vej væk'* var ansat som gerontopædagogisk konsulent i Roskilde Stift. Hun så det som et led i kirkens diakoni og dermed som en kerneopgave for folkekirken at hjælpe folk i denne krise, fx ved at etablere pårørendegrupper for at hjælpe folk videre, når demens ramte familien (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 2).

På FUV har man tilknyttet en ekstern medarbejder, Rose Marie Tillisch, som kursusleder på en toårig efteruddannelse i *Demens Alder Palliation* og som tovholder for Folkekirken Gerontologiske Netværk. Således arbejdedes der med efteruddannelse af præster og kirkemusikere med

henblik på styrkelse af kirkens indsats vedrørende mennesker med demens. Præster kunne herigennem lære at blive bedre til at tilrettelægge gudstjenester, der nåede ind til mennesker med demens, og det var der efterspørgsel efter, for man måtte trykke et tredje oplag af FUV's udgivelse *'Nærvær og Tid – gudstjenester og rum til mennesker med demens og deres pårørende'*, skrevet af Rose Marie Tillisch og Line Skovgaard Pedersen.

Dåb og dåbskommission

Den teologiske debat om dåben og dåbsritualet fortsatte. På den venstre side i debatten stod Lars Sandbeck, lektor ved FUV, der skrev, at alle mennesker i grunden var kristne, og at dåben og troen ikke gjorde nogen anden forskel end at man vedkendte sig, hvad man allerede i forvejen var (*Kr. Dagblad* 18/2). Det ville religionshistorikeren, forskningsprofessor Michael Rothstein meget have sig frabedt, for påstanden fratog ham retten til at forme sig eget liv. Han var ikke kristen, og han betegnede Sandbecks påstand som fascistisk og kolonialistisk og som et teologisk overgreb (*Kr. Dagblad* 22/2). På den meget forandringsparate side måtte også en arbejdsgruppe af præster, 'epistelgruppen', placeres, for de ville ikke indlede dåbsbekendelsen med forsagelsen og gøre Gal.3,26-28 til ny og eneste obligatoriske bibellæsning ved dåben (*Præsten* 549). Flere andre dåbsritualforslag blev præsenteret (*Præsten* 308f. 546f.).

Der blev af kirkeministeriet nedsat en dåbskommission med det kommissorium at overveje behovet for et nyt dåbsritual og i bekræftende fald at udarbejde et nyt forslag og sende det til høring (www.aalborgstift.dk). Kommissionen fik som formand Thomas Reinholdt Rasmussen, og adskilte sig fra tidligere liturgiske kommissioner ved at

være nogenlunde ligeligt fordelt mellem teologer og lægfolk og mellem mænd og kvinder. Et af medlemmerne, forfatteren Signe Gjessing, trak sig dog inden arbejdet begyndte efter kritik af, at hun som katolik skulle være med i arbejdet (*Kr. Dagblad* 2/6. 13/6).

Kommisionsarbejdet, der først skulle afsluttes i 2027, blev imødeset med spænding. Teologilektor Nils Arne Pedersen, Aarhus Universitet, var urolig for, at dåbsritualet under påskud om sproglige ændringer, ville blive ændret i indhold med hensyn til dåbsritualets erklæring om, at man gennem dåben blev et Guds barn, jvf. formuleringen i den indledende bøn, hvor man takkede Gud for at 'han har givet os den hellige dåb, hvori du gør os til dine børn'. (*Kr. Dagblad* 12/6) Hans kollega, professor Anders-Christian Jacobsen, der ikke gik for arvesyndslæren, ville derimod begrunde barnedåben som en stadfæstelse af det barneforhold, som mennesker havde til Gud fra skabelsen (*Kr. Dagblad* 17/6) – men dette betegnede Nils Arne Pedersen som et angreb på folkekirken grundlæggende dåbsteologi (*Kr. Dagblad* 22/6). Katrine Winkel Holm frygtede, at kommissionsarbejdet kunne blive en skæbne-stund for dåbens betydning i folkekirken. Det nuværende ritual var for hende en præcis sammenfatning af læren om dåben hos apostlen Paulus, der så dåben som en adoption, hvor den, der ikke af natur hører til hos Gud, kom til det gennem den adoption, som dåben var. Ønsket om at fjerne adoptionstanken skyldtes for hende at se et opgør med Luthers og Paulus' teologi med tanken om menneskets syndighed, men som kirke var det opgaven at give dåbens storhed videre, ikke at klippe at det væk, som kunne støde Politiken-segmentet og andre krænkelssparate (*Kr. Dagblad* 28/12).

Fra de kirkelige retninger og frikirkerne

Forholdet til Israel, jøder og palæstinensere

Nogle af årets værste begivenheder skete langt fra Danmark, men kom alligevel tæt på dansk hverdag, herunder den kirkelige. Det gjaldt ikke mindst begivenheder i Israel/Palæstina-området.

Antisemitismen havde længe været i vækst. Regeringen fremlagde i 2022 en handlingsplan med en række initiativer mod antisemitisme, herunder obligatorisk undervisning i holocaust, mere målrettet forskning i antisemitisme og fokus på miljøer, hvor antisemitisme var udbredt (www.justitsministeriet.dk 25/1 2022). 80-året for de danske jøders redning over Øresund blev fejret af det officielle Danmark, som et eksempel på vigtigheden af social sammenhængskraft, civil courage og personligt ansvar (*Kr. Dagblad* 29/9), men samtidigt måtte bevæbnede soldater bidrage til beskyttelsen af jødiske institutioner i Danmark, for hver 10. Facebookkommentar om jøder på politikeres og nyhedsmediers opslag var entydigt antisemitiske, allerede før 7. oktober (*Morgenavisen Jyllandsposten* 8/12).

Landet Israel fejrede 75-året for sin oprettelse, og blev af chefredaktør Jeppe Duvå hyldet for at have udgjort et nødvendigt hjemland for jøder fra Europa og 800.000 fordrevne jøder fra de arabiske lande, og for at være et fuldmødet demokrati, som flere og flere arabiske lande også sluttede fred med (*Kr. Dagblad* 12/5). Tidl. generalsekretær i Folkekirkens Nødhjælp, Christian Balslev-Olesen, gav derimod sammen med Uffe Gjerding og Peter Hansen, der alle havde lang erfaring i flygtningearbejdet, Israel al skylden for den historiske fordrivelse af 750.000 palæstinensere, der i mellemtiden var vokset til 5,9 millioner, og

ville gerne råbe verdens samvittighed op over for dette uløste humanitære og politiske problem (*Kr. Dagblad* 13/5).

For kirkerne og de kristne i Mellemøsten havde de seneste årtier været hårde. Borgerkrig og økonomisk kollaps havde fået mange kristne til at forlade Mellemøsten. En udtalelse fra arabiske kirkeledere gav mellem linjerne Israel skylden for alle kristnes problemer i Mellemøsten i skriftet *Så vælg da livet* (originaltitel: *We Choose Abundant Life*), og den fik Folkekirkens mellemkirkelige Råd sammen med Danmission oversat til dansk og lanceret på Københavns Stift 20. september (www.interchurch.dk). Den danske kirkelige organisation *Betlehems Venner* var på palæstinenserens side og omtalte Morten Things nye bog: *Israel, et mislykket samfund, en mislykket stat* som en lille perle, og dens konklusion var, at Israel var et etnokrati med apartheid og baseret på europæisk racisme (www.betlehemsvenner.dk).

Den 7. oktober angreb Hamas Israel ved et overraskelsesangreb fra Gaza, dræbte 1200, hovedsageligt uskyldige civile, og tog mange gidsler med hjem. Den palæstinensiske terrororganisation Hamas havde som mål at udslette Israel for i stedet at etablere et islamisk teokrati 'fra havet til floden' og dens principprogram blev karakteriseret som 'dødskult og jødehad' (*Weekendavisen* 13. oktober). Over natten så alt anderledes ud. Et politisk flertal i København (Enhedslisten, SF, Radikale og Alternativet), der i august havde besluttet at kalde et område i byen for 'Palæstinas Plads', stillede straks sagsbehandlingen i bero (www.dr.dk). En række kirkelige organisationer meldte klart ud til fordel for Israel og/eller danske jøder: Bevægelsen *Ordet og Israel* fra 1946 så oprettelsen af staten Israel i lyset af opfyldelsen af Guds løfter til jøderne i Gammel Testamente. Her var støtten til landet Israel derfor

meget varm, før og efter 7. oktober. Bevægelsen evakuerede sine 48 udsendte i Israel, og overlod bevægelsens bygninger til israelske flygtninge og til en messiansk jødisk menighed, der lavede mad til gamle og til israelske soldater. Dets blad fandt tiden inde til at uskadeliggøre Hamas (*Magasinet Ordet og Israel*, nr. 10 og 11). Man gik sammen med de tværkirkelige foreninger *Den Kristne Ambassade* og *Dansk-Jødisk Venskab* og nogle jødiske foreninger i *Fælleskomiteen for Israel* sammen om at arrangere et mindearrangement på Herning Torv for de dræbte israelere og gidslerne søndag 22. oktober (www.fkisrael.dk). *Israelsmissionen* fra 1885 havde som mål at flere jøder må lære Jesus at kende, at bekæmpe antisemitisme i enhver form og berige kirken i Danmark ved at fortælle om kristendommens jødiske rødder. Dens præst i Israel fortsatte sit virke, og dens generalsekretær Christian Rasmussen lagde stærk afstand til antisemitiske anslag i Danmark, og påpegede, at Hamas, der vil rense Israel/Palæstina-området for jøder, netop med sine henrettelser styrkede ræsonnementet for den zionistiske ide, som den hadede (*Shalom*, nr. 4).

Nogle dage efter 7. oktober begyndte Israel en krig for at redde sine gidsler og ødelægge Hamas-styret. I det overbefolkede område Gaza kunne dette ikke ske uden store civile tab, som gjorde stort indtryk i de vestlige landes medier. Det udløste store pro-palæstinensiske demonstrationer af sympati for den palæstinensiske civilbefolknings lidelser og for palæstinenserne rettigheder, så tanken om de israelske gidsler og afvæbningen af Hamas trådte mere i baggrunden. Folkekirkens biskopper valgte ikke side i konflikten, men lod i forbindelse med biskoppernes ordinære møde i oktober afholde en gudstjeneste for fred i Mellemøsten (*Kr. Dagblad* 24/10). 183 præster og teologer

underskrev en erklæring, der ville modsige jødehadet, også når det kom til udtryk i skikkelse af ubændigt had til staten Israel, for vel var heller ikke Israel hævet over kritik, men som ingen andre lande og stater nægtedes Israel retten til overhovedet at eksistere (*Kr. Dagblad* 28. oktober). Den tidligere formand for det Mellemkirkelige Råd, Mogens Mogensen mente, at denne teologudtalelse ved at være meget tilbageholdende med kritik af Israels angreb i Gaza var lige så ensidig som en udtalelse fra palæstinensiske kristne kirkeledere, der ikke kritiserede Hamas – ved ikke at vise forståelse for den anden part var de begge med til at skabe polarisering (*Kr. Dagblad* 4/11). Den nye redaktør af det traditionelt meget Israel-venlige ugeblad *Udfordringen*, Simon Thidemann, så nuanceret på konflikten. Han væmmedes ved Hamas, der aldrig har ønsket fred men kun Israels udryddelse. Han væmmedes ved det had, som flød ud fra palæstinensiske protester i store dele af verden, men også ved det had, som nogle israelere havde til alle palæstinensere, så de ønskede dem indespærret. Han ønskede, at både Gaza og Israel blev sat frie til at leve i fred, selvom det ikke så særligt realistisk ud (*Udfordringen* 12. november). Folkekirkens Nødhjælp, der samlede ind til humanitært arbejde i Gaza, måtte ved sin generalsekretær Birgitte Quist-Sørensen præcisere, at man ikke havde valgt side i striden og aldrig ville støtte Hamas, men at man under alle forhold valgte side for mennesker i nød, og at man var forpligtet på at hjælpe verdens fattigste og alle, der havde brug for humanitær bistand, hvad man havde i Gaza, men ikke i Israel (*Kr. Dagblad* 16/11).

Grundtvigske

Den mere organiserede del af det grundtvigske miljø, *Grundtvigsk Forum*, havde medlemsfremgang: Foreningen

var vokset fra 68 til 107 lokalforeninger og fra 324 til 445 personlige medlemmer (*Kr. Dagblad* 30/10). Bevægelsen magasin *Grundtvigsk Tidende*, blev mere præget af skolepolitik og kulturstof, mens det kirkelige begyndte at fylde mindre. Én kirkelig sag fyldte dog i årets løb, nemlig arbejdet på at få fjernet den ovenfor nævnte undtagelsesparagraf i forbindelse med præsteansættelse (*Grundtvigsk Tidende*, nr. 4 og 5). Grundtvigsk Forum vakte også lidt opsigt ved at publicere nogle kortfilm, der skulle lære migranter om dansk kirkeliv, og hvori det bl.a. oplystes, at danskere ikke gik meget i kirke og at danske præster var ligeglade med, hvem folk gik i seng med. Styrelsesmedlem i Grundtvigsk Forum, sogne- og migrantpræst Birgitte Rosager Møldrup, var selv stolt af folkekirken med dens frie og for andre at se sekulære virkelighed, hvor ikke Bibelen, men næstekærligheden var øverste etiske norm, og derfor også glad for filmene, hvis formål var regulær oplysning om hvordan store dele af folkekirkenes medlemmer tænkte, i modsætning til kirkelivet i migranternes hjemlande (*Kr. Dagblad* 12/9 og 14/9).

Indre Mission m.m.

En ret stor del af de kirkelige aktiviteter inden for folkekirken foregår stadig indenfor rammerne af kirkelige organisationer og retninger. Meget af dette foregår i stilfærdighed, og uden særlig opmærksomhed, men gennem bevægelsernes blade fik man et indtryk af udviklingen. For Indre Mission var der nogle steder fortsat stor aktivitet og opslutning, men en række træk pegede på tilbagegang. På Lolland fejrede Maribo missionshus sit 125 års jubilæum, og det var nu det sidste tilbageværende missionshus på Lolland (*Impuls*, nr. 19) I alt var der ud over landet 174 missionshuse i brug, man havde 231 lokale fæl-

lesskaber – også kaldet 'samfund' – 74 klubber for teenagers og unge og 276 forskellige klubber for børn (www.indremission.dk). Indre Mission på landsplan var økonomisk kommet gennem de svære Corona-år, men havde dog oplevet, at antallet af givere var faldet med 20 pct. på fem år, og at den gennemsnitlige giver var 65 år (*Impuls*, nr. 19). Indre Mission opregnede 15 tilknyttede efterskoler i sin årsberetning, men den tilknytning var så mere eller mindre tæt i praksis. En af bevægelsens gamle skoler lå i Tommerup på Fyn, hvor der oprindeligt var højskole, siden en efterskole, men denne havde de senere år bevæget sig væk fra Indre Mission og mere i retning af KFUM og KFUK. Skolen ville gerne i tættere kontakt med FDF, og derfor overgik Indre Missions plads i bestyrelsen til FDF, så tilknytningen til Indre Mission bestod i, at skolen fortsat vedkendte sig sin historiske baggrund og nævnte Indre Mission i sine vedtægter (*Impuls* nr. 20).

De kirkelige børne- og ungdomsorganisationer udgjorde 24 pct. af medlemsorganisationerne i Dansk Ungdoms Fællesråd (www.duf.dk), og alle medlemsorganisationerne førte præcise medlemslister. Det viste sig, at bevægelser som Kristeligt Forbund for Studerende og KFUM og KFUK i Danmark havde pæn medlemsfremgang. I KFUM og KFUK voksede medlemstallet af børn og unge således fra 5.007 i 2019 til 5.259 i løbet af 2022 (*Kr. Dagblad* 31/10).

Evangeliske frikirker og den romersk-katolske kirke

I flere af de evangeliske frikirker øgedes antallet af registrerede medlemmer i børne- og ungdomsarbejdet – det gjaldt således Apostolsk kirke og Baptisterne, og udfordringen der var så at skaffe tilstrækkeligt mange frivillige ledere (*Kr. Dagblad* 31/10). Frikirkerne oplevede dog

samlet set en tilbagegang i ungdomsarbejdet, selvom flere ungdomsgrupper i de større byer vokseden nemlig en tilbagegang på ca. 10 pct. over tre år. Cand.theol. Rasmus Jonstrup, der underviste på pinsebevægelsens højskole i Mariager, så det ikke kun som en senfølge efter Corona-årene, men satte det også i forbindelse med de frikirkeunges udfordringer fra det sekulære verdensbillede i det omgivende samfund og en generelt mindre grad af forpligtethed over for fællesskaber (*Udfordringen*, 5. marts).

De ikke-lutherske fyldte godt op på kirkebænkene om søndagen. Københavns stiftsudvalg for mellemkirkeligt arbejde lod kirkegængere i Storkøbenhavn tælle en tilfældig søndag. Tallene viste, at 41 pct. af kirkegængerne den søndag gik i en sognekirke, 23 pct. gik i en dansksproget frikirke, mens 36 pct. gik i frikirker, hvor sproget ikke var dansk; idet disse typisk var etnisk blandede menigheder med engelsk eller fransk som gudstjenestesprog (*Kr. Dagblad* 10/11).

Den romersk-katolske kirkes pave Frans var gammel, men det betød ikke, at der ikke kunne ske epokegørende nybrud. Et sådant skete, da pave Frans gav udtryk for en positiv holdning til velsignelse af par af samme køn, og senere på året annoncerede, at man som katolsk præst kunne velsigne sådanne par. Ganske vist kunne det ikke ske i en liturgisk sammenhæng, og ikke med et ritual, så det kunne forveksles med ægteskab, men udmeldingen vakte alligevel glæde i de mere liberale dele af den romersk-katolske kirke, fx i Tyskland og USA (*Kr. Dagblad* 19/12).

Fra det mellemkirkelige

Biskop Henrik Stubbjær, Viborg, der havde stor international erfaring gennem sit arbejde for Folkekirkens Nødhjælp

blev som den første dansker nogensinde valgt til præsident for det Lutherske Verdensforbund. Det mellemkirkelige Råd arbejdede for hans kandidatur i samarbejde med de andre nordiske lutherske kirker, og han blev så valgt til at lede forbundets arbejde frem til 2030. Også fra Folkekirkenes Fællesfond var der konkret støtte til hans kandidatur, idet Fællesfonden bevilgede penge til understøttende virksomhed i forbindelse med præsidentskabet for at benytte anledningen til oplysning om det Lutherske Verdensforbund og hele det mellemkirkelige arbejdes muligheder for folkekirken (www.interchurch.dk).

Ukrainere var der mange af i landet. Ved årets udgang havde i alt 41.000 fået opholdstilladelse efter særloven. Af dem havde godt 30.000 bopæl her i landet, og 11.000 af dem var i gang med at lære dansk (www.integrationsbarometer.dk/ukrainere). Folkekirkenes mellemkirkelige råd sørgede for besøg af en ukrainsk-ortodoks præst til betjening af herboende ortodokse ukrainere. Rådet faciliterede tætte kontakter mellem folkekirken og den selvstændige ukrainsk-ortodokse kirke, og styrkede også kontakten til andre kristne kirkesamfund i Ukraine – dog ikke den russisk-ortodokse kirke, som man i utvetydige vendinger havde opfordret til at tage afstand fra krigen i Ukraine. Indadtil i Danmark havde det mellemkirkelige råd siden krigens start hjulpet med information, vejledning, liturgier, oversættelser mm, for at hjælpe sogne med at invitere ukrainere ind i folkekirken, fx til kirkelige højtidere eller sociale aktiviteter. Fra oktober fortsatte denne indsats i et nyt regi, nemlig finansieret gennem det landsdækkende samarbejde mellem 14 provstier (www.interchurch.dk).

Et tidstypisk citat

'Jeg har troet på Gud, siden jeg var barn... Jeg er jo vokset op i det danske samfund, hvor man førhen ikke talte om, at man var kristen' (kirkeminister Louise Schack Elholm i *Morgenavisen Jyllandsposten* 17/2).